

Wintergasten, Peter Rozemeijer

“Onderzoek 2003”

Het is een van die merkwaardige windstille winterdagen in januari, wanneer de atmosfeer na dagen durende winterstormen gepaard gaand met veel neerslag, tot rust moet komen. Het wolkendek heeft zich uitgesmeerd tot een lichtgrijze, wat wollige deken die zich naadloos aansluit bij het grijsblauwe water. Het water in het veld ligt er roerloos als een spiegel bij. Op de Merken drijft een grote plak eenden die uit verschillende soorten bestaat. Smienten voeren uiteraard de boventoon. De mannetjes laten zich bij dit windstille weer het meest horen. Hun fluitend “uwieuw” reikt tot honderden meters ver. Tussen de duizenden smienten dobberen zichtbaar wat futen, troepjes slobbeenden, terwijl een solitaire aalscholver al duikend zijn kostje bij elkaar tracht te scharrelen.

Ver weg klinkt de jodelende roep van groepen wulpen, die zich in het late namiddaguur naar de slaapplekken begeven. Troepen van twintig tot zestig vogels komen laag aangevlogen uit het oosten en landen op een onder water staand weiland, even ten noordwesten van de Merken. Straks staan er zo’n vijftienhonderd vogels, leert mijn ervaring. Ineens is er paniek. Uit het niets is er een volwassen slechtvalk verschenen, die de plak drijvende eenden in paniek brengt en hen als een vertraagde explosie alle kanten op laat schieten. Nu zie ik dat ik veel kuif- en tafeleenden heb gemist tijdens mijn controle over de drijvende troep en pik ik tot mijn genoegen ook nog een tiental nonnetjes in mijn kijkerbeeld op.

In een notendop geeft het bovenstaande een beeld van de wintervogels van het Wormer- en Jisperveld. De meest karakteristieke wintervogel van het veld is uiteraard de smient.

De smient laat zich gemakkelijk onderscheiden van andere eendensoorten. Hij is klein van stuk, heeft een vosbruine kop, waar een roomgele vlek overheen loopt, een rose borst, heeft een groot wit veld op beide vleugels en laat een kenmerkend fluitend geluid horen, dat klinkt als “wieuw” of “uwieuw”. Smienten die in de Zaanstreek overwinteren, broeden globaal in noordwest Siberië. Al in augustus komen de eerste wintergasten in de Zaanstreek aan. Een goede plek om in de Zaanstreek vroege smienten te ontdekken is de molensloot in de Enge Wormer. Ook in de Schaalsmeer kunnen in augustus al enkele smienten worden gezien. In de maanden september en oktober groeit het aantal in het Wormer- en Jisperveld van zo’n vijfhonderd tot ongeveer vierduizend exemplaren. De groei zet zich in november voort, zodat begin december al een seizoensmaximum van twaalf- tot vijftienduizend vogels kan worden geteld. Dit aantal blijft ijs- en weder dienende op hetzelfde niveau. Wanneer de winter toeslaat, de sloten en plassen dichtgevroren raken en met name wanneer er een sneeuwdek op de weilanden is gelegd, verdwijnen de smienten uit het veld. Zij vluchten dan naar open plassen, zoals het Twiske en het Alkmaardermeer en fourageren in droogmakerijen. Wanneer Koning Winter weer verdreven is, keren de smienten snel terug in het veld. Pas in maart kan er iets van een terugtocht naar de broedgebieden worden bespeurd. Na half maart neemt het aantal af tot zo’n zesduizend exemplaren aan het einde van deze maand. In april neemt het aantal smienten sterk af. Van enkele duizenden in het begin van deze maand tot enkele tientallen aan het einde ervan. In mei is de smient nog maar met enkele exemplaren aanwezig. Soms kunnen in de maanden juni en juli overzomeraars worden gezien. Vaak zijn dit woerden, misschien onvolwassen vogels die nog niet aan het broedseizoen deel kunnen nemen.

Voor de beantwoording van de vraag waarom er zoveel smienten in het Wormer- en Jisperveld zijn, moeten we kijken naar hoe smienten zich in dit jaargetijde gedragen. Smienten zijn echte vegetariërs. ‘s Winters leven zij van allerlei soorten plantaardig materiaal.

In de getijdegebieden van de Wadden bijvoorbeeld eten zij kweldergras en zeekraal. In onze omgeving wordt vooral gras gegeten. De korte, sterke snavel van de smient stelt hem in staat gras tot zich te nemen. Omdat zij graseters zijn, hebben smienten een snelle spijsvertering. Daarom wordt veel vocht aan het lichaam onttrokken en daarom ook moeten smienten veel drinken tijdens het eten. Zie hier de verklaring waarom zij zo graag in de zaanse veenweidegebieden vertoeven in de wintermaanden. De gebieden hebben veel gras, maar zijn ook nat, waardoor er direct met de fourageerplaats drinkwater voor handen is. Misschien is het u wel eens opgevallen dat wanneer de vorst toeslaat en de poldersloten dichtgevroren zijn, er op de Zaan, direct langs de Enge Wormer Ringdijk veel smienten verblijven. Aan de andere kant van de dijk zien we grote groepen smienten op het grasland van de Enge Wormer fourageren. Dan wordt nog eens duidelijk benadrukt wat smienten willen: gras en bereikbaar water!

In het Wormer- en Jisperveld kunnen we in de wintermaanden bijna overal troepen smienten zien. Zij fourageren verspreid over het gehele gebied op de graspercelen. Als rustplaats wordt de plas de Merken gekozen. Soms, vaak bij windstil weer, verzamelen zich alle smienten uit het gebied op deze plas en dan lijkt het alsof er tussen die meer dan tienduizend smienten geen eend meer bij kan. Op zo'n dag vertrekken de vogels tegen de avondschemering van de plas. Zij verspreiden zich dan in alle richtingen over het veld, maar ook over andere delen van het zaanse veenweidegebied om de nacht fouragerend door te brengen. De volgende dag keren zij, wanneer zij voldoende hebben gegeten, terug op de Merken om de dag er slapend en verenpoetsend door te brengen.

Het seizoensmaximum van zo'n vijftienduizend smienten geeft aan dat het Wormer- en Jisperveld een watervogelgebied is van internationaal belang. Men heeft door internationale watervogeltellingen vast kunnen stellen dat er in noordwest Europa ongeveer 750.000 smienten overwinteren. Wanneer één procent of meer daarvan in een bepaald gebied verblijft, heeft dit gebied de status van een internationaal belang voor de soort.

De smient is niet de enige eendensoort die in de wintermaanden in het veld kan worden gezien. Op iedere willekeurige dag in de maand november of december kan men in de Schaalsmeerpolder soms honderden slobbeenden en wintertalingen zien. De slobbeend mannetjes vallen direct op met hun witte borst, hun glanzend groene kop en hun brede spatelvormige snavel. In de tochtsloot van de Schaalsmeer vinden zij aan de ondiepe kant hun kostje. Met hun brede snavel zeven zij klein plantaardig en dierlijk voedsel uit de modder. Hoe natter het najaar en de winter hoe meer kans er is op grote aantallen slobbeenden. Vaak zien we dan in het veld troepen op ondergelopen weilanden. Ook de aantallen wintertalingen fluctueren sterk met de hoeveelheid neerslag. Bij veel regen ontstaan goede fourageerplekken en kunnen soms meer dan vijfhonderd wintertalingen in het veld worden geteld. Zijn het najaar en de winter wat droger dan komen de aantallen nauwelijks boven de honderd uit. Wintertalingen komen al in juli/augustus uit het noorden aan. In een natte zomer zijn er vaak al meer dan honderd exemplaren aanwezig. De echte wintertalingmaanden zijn oktober en november. In december daalt het aantal weer langzaam en wanneer de fourageerplaatsen door vorst onbereikbaar worden, zien we soms nog maar een handvol van deze soort. In maart en april zien we dat de wintertalingen weer toenemen, soms zijn ze er dan weer met enkele honderden. Het is duidelijk dat dit vogels zijn die op doortocht zijn naar de noordelijk gelegen broedgebieden. U moet dan denken aan Scandinavië en noordwest Rusland. In het Wormer- en Jisperveld blijven er na half mei nog maar een paar wintertalingen over om te broeden.

Een andere groep uit de eendenfamilie die in de wintermaanden in het Wormer- en Jisperveld bijna altijd aanwezig is, zijn de zaagbekken. Wanneer we de middelste zaagbek, in de winter een echte zoutwatergast en in het veld maar zelden te zien, buiten beschouwing laten, komt de

hele familie er voor. Half november verschijnen de eerste grote zaagbekken; een kleine maand later gevolgd door de eerste nonnetjes. Grote zaagbekken zijn te herkennen aan hun dunne gezaagte snavel, waar een klein haakpuntje aan zit. De mannetjes hebben een glanzend groene kop en vallen verder voornamelijk op door hun roomwitte buik en flanken. De vrouwtjes zijn hoofdzakelijk blauwgrijs en hebben een roodbruine kop. Ook nonnetjes hebben een gezaagte snavel. De mannetjes zijn voornamelijk wit met een aantal zwarte lijnen die in de lengterichting over het lichaam lopen. Verder loopt er een dikke zwarte “wenkbrauwstreep” over de kop van de vogel. Het vrouwtje is voornamelijk blauwgrijs. Zij heeft verder een bruine kop met witte wangen. De grote zaagbek is iets groter, maar ook wat slanker gebouwd dan een wilde eend. Het nonnetje is bijna half zo klein als de grote zaagbek. Beide soorten komen vissend aan de kost. Zij jagen al zwemmend achter hun prooidieren aan, voornamelijk kleine vis, en gebruiken hun snavel als vanginstrument. In de wintermaanden zien we soms enkele tientallen grote zaagbekken. Favoriete plaatsen zijn de Poel en de omgeving van de Merken. In goede zaagbek-jaren werden wel meer dan honderd exemplaren geteld. Vaak zijn de mannetjes in de minderheid. Het is gebleken dat deze mannetjes wat noordelijker overwinteren dan de vrouwtjes, zodat bijvoorbeeld in zuid-Zweden de mannetjes in de meerderheid zijn. In Nederland is de situatie omgekeerd. In maart nemen de aantallen al weer af en na half april wordt nog zelden een exemplaar gezien. Bij mooi voorjaarsweer begin maart kunnen we in het veld genieten van baltsende troepjes. De mannetjes zwemmen dan om een troepje vrouwtjes heen, laten daarbij een laag knorrend geluid horen en laten kop en hals voor en achterwaarts bewegen.

Nonnetjes zien we troepsgewijs of soms solitair in het veld. Wanneer het een goed nonnetjesjaar is kunnen we op de Merken, maar ook in de wat grotere sloten rond de Merken wel troepen van vijftig tot dertig exemplaren zien. De vogels jagen dan groepsgewijs op scholen kleine vis. Het is een typisch fourageergedrag van deze vogels. Op het Markermeer, waar soms duizenden nonnetjes kunnen overwinteren, jagen ze in troepen van honderden vogels op scholen spiering. Het jagen gaat synchroon. De vogels duiken bijna gelijk onder water en komen ook gelijk weer boven. Net als de grote zaagbek is het nonnetje een echte wintervogel van het Wormer- en Jisperveld. Wanneer grutto's en tureluurs op de weilanden verschijnen, trekt het nonnetje naar zijn arctisch broedgebied in het noorden van Finland en west-Siberië. De laatste exemplaren worden half maart, begin april gezien.

Uiteraard biedt het Wormer- en Jisperveld nog veel meer soorten watervogels gastvrijheid in de herfst- en wintermaanden. Bekend zijn natuurlijk de wilde eend die er soms in grote aantallen verblijft, de kuif- en tafeleenden en knobbelzwanen. Minder bekend, maar de laatste tien jaar wel in aantal toegenomen is de krakeend. Was deze wat grijzige eend, die veel op een wijfje wilde eend lijkt, in de jaren zeventig nog zeldzaam, nu komen we er soms tientallen tegelijk tegen. Verder mag de bergeend niet ongenoemd blijven. Na het broedseizoen verdwijnt hij voor een korte periode uit het veld om te ruien in het Waddengebied. In oktober/november keren de eerste bergeenden daarvan weer terug. In zachte winters zijn er soms tien tot vijftien exemplaren aanwezig. Eind maart, begin april keren broedvogels terug in het gebied en dan stijgt het aantal tot boven de vijftig vogels. Wanneer er in het voor- of najaar veel water valt en er veel ondergelopen weiland ontstaat, is de kans groot om de fraaie pijlstaart te ontdekken. Het mannetje met de chocoladebruine kop, lange hals en de lange puntige staart is een sierlijke verschijning onder het eendenvolk. Vooral in maart en april, maar ook in oktober en november kunnen er soms tot maximaal vijftien vogels aanwezig zijn. Hun aanwezigheid is vaak echter maar van korte duur. De watervogelrijkdom van het Wormer- en Jisperveld wordt verder onderstreept door de aanwezigheid van enkele tientallen aalscholvers en futen en de grote troepen van enkele honderden meerkoeten gedurende de wintermaanden.

Naast watervogels zijn ook steltlopers karakteristiek in de winterse avifauna van het Wormeren Jisperveld. Voorwaarde is echter wel dat er sprake is van zacht en nat winterweer, waardoor de bodem van de weilanden zacht blijft. Steltlopers kunnen dan met hun snavel het voedsel, in de wintermaanden voornamelijk regenwormen, gemakkelijk bereiken. Twee van de meest voorkomende steltloperssoorten in de wintermaanden zijn de kievit en de wulp. Kieviten vormen al direct na het broedseizoen, begin juni, troepen van vijftig tot honderd vogels. In het begin zijn het vogels die niet succesvol hebben gebroed en die derhalve geen zorg hebben over nog niet vliegvlugge jongen. Kort daarna voegen zich bij deze troepen oude vogels die wel succesvol hebben gebroed en jonge vogels. Soms kunnen eind juni, begin juli enorme troepen kieviten zich bij deze broedvogels van het veld aansluiten. Wanneer er sprake is van een natte zomer in Nederland, gecombineerd met een droge zomer in midden-Europa, dan trekken veel kieviten uit midden-Europa westwaarts op zoek naar aantrekkelijke nazomerse fourageergebieden zoals het Wormer- en Jisperveld. Onder dergelijke omstandigheden zijn wel meer dan drieduizend kieviten in het veld geteld. Kieviten zijn dan te vinden op pas gemaaide graslanden of op kort begraasde weilanden. Schapenweilanden zijn dan bijvoorbeeld in trek. Trek van kieviten is meestal in oktober en november te constateren. In gunstige jaren kan men begin november de gehele dag troepen van enkele tientallen kieviten naar het zuidwesten over zien trekken. Dagtotalen van meer dan vijfduizend overtrekkende exemplaren zijn soms gehaald. Een aantal van deze vogels blijft hangen. Soms enkele dagen, als er tijdelijk ongunstig trekweer heerst, soms ook een paar weken. In december neemt het aantal kieviten weer wat af. Soms blijven er enkele tientallen in het veld achter als de vorst invalt, soms zijn dat er enkele honderden. Wanneer de dooi weer invalt, keren kieviten weifelend weer terug in het veld. Meer dan enkele honderden exemplaren zijn het de laatste jaren nooit. In vroeger jaren, midden jaren zeventig maar waarschijnlijk ook wel daarvoor, konden zich in zachte winters enorme aantallen kieviten in het veld bevinden. Vooral ten westen en ten noorden van de Merken waren in gunstige jaren de weilanden bezaaid met overwinterende kieviten tot wel meer dan 18.000 exemplaren. Waarom deze winteraantallen vanaf de jaren tachtig nooit meer zijn gezien, is niet aan te geven. Ook in de omringende gebieden, als de Enge en Wijde Wormer, waar vroeger in de wintermaanden grote aantallen kieviten werden waargenomen, zijn de aantallen nu veel lager. Afhankelijk van het winterweer keren de eerste kieviten half februari/begin maart terug in het veld. In de maand maart kan men ook enige trek van troepjes kieviten in noordelijke of noordoostelijke richting bespeuren. Eind maart/begin april is het broedseizoen van de kievit in volle gang.

De wulp is een andere kenmerkende steltloperssoort van het veld. Met zijn grote lichaam en zijn lange naar beneden gebogen snavel, maar ook door zijn jodelende roep valt de wulp al snel op. Eigenlijk kan men bijna het hele jaar door wulpen in het Wormer- en Jisperveld aantreffen. In de nazomermaanden juli/augustus zijn ze vooral 's avonds gemakkelijk op te sporen wanneer ze al roepend naar een bepaalde slaappleats vliegen. Wulpen slapen, net als veel andere steltlopers 's nachts sociaal, dat wil zeggen troepsgewijs dicht bij elkaar. Wulpen zoeken daarbij onder water staande percelen op. Soms kunnen er op die slaappleatsen in de zomermaanden al meer dan driehonderd wulpen bij elkaar staan. De aantallen blijven in de loop van het seizoen lange tijd gelijk totdat eind september/begin oktober er steeds meer vogels bijkomen. In november kunnen onder gunstige omstandigheden al meer dan vijftienhonderd exemplaren worden geteld. In december en januari, onder de voorwaarde dat het weer zacht is, bereiken de totalen een maximum van drie- tot vierduizend exemplaren. In februari en maart keren de vogels geleidelijk terug naar hun broedgebieden die ten oosten en ten noordoosten van Nederland liggen, en loopt het aantal wulpen terug tot vijfhonderd à duizend vogels. In april zijn het er nog enkele tientallen, waarna de wulp in de maanden mei

en juni nog maar mondjesmaat aanwezig is. Favoriete pleisterplaatsen van wulpen zijn gelegen in de Schaalsmeerpolder, in de weilanden ten noorden en oosten van Jisp en ten zuiden van het oostelijk deel van Wormer.

De troepen wulpen en kieviten worden in de herfst- en wintermaanden niet zelden begeleid door andere steltloperssoorten. Goudplevieren zitten er het meest tussen. Soms enkele honderden, maar niet meer zoveel als vroeger. Tot in de jaren zeventig werden soms enkele duizenden goudplevieren geteld in het veld. Kennelijk hebben deze vogels een beter fourageergebied gevonden in de polders van midden Noord-Holland, zoals de Mijzenpolder. Naast goudplevieren zien we in zachte winters ook wel eens wat overblijvende watersnippen. Van augustus tot oktober trekken grote aantallen watersnippen door het veld, vooral wanneer de nazomer en de herfst nat zijn. Overdag houden ze zich schuil in natte weilanden, langs randen van onder water staande percelen en in de begroeiing van slikveldjes. Tellingen wijzen uit dat er in de herfstmaanden soms meer dan duizend watersnippen in het veld aanwezig kunnen zijn. Na november blijft daarvan nog maar een tiental over.

In de nazomer- en herfstmaanden, maar ook in het voorjaar is de verscheidenheid van soorten steltlopers in het Wormer- en Jisperveld groter. Dit heeft te maken met doortrek van soorten die in het voor- en najaar het veld even aandoen op hun tocht naar hun broedgebieden of hun winterkwartieren.

Ruitersoorten als bosruiter, groenpootruiter, witgatje, oeverloper en zwarte ruiter kunnen in mei en in augustus/september allemaal op een dag worden gezien. Soms fouragerend op slikranden van sloten, natte weilanden of slikvelden, soms ook rustend tussen groepen andere steltlopers. Met name bosruiters en zwarte ruiters zijn onder gunstige omstandigheden redelijk algemeen. Daarnaast worden wij in de nazomer en herfst verblijd met kleine strandlopers, soms in groepjes van meer dan tien exemplaren, waartussen zich in gunstige jaren soms ook enkele krombekstrandlopers kunnen bevinden. In mei is bij aanhoudende oostenwind vaak spectaculaire trek te zien van arctische steltloperssoorten als rosse grutto en zilverplevier. De vogels trekken in deze maand naar het Waddengebied, om daar hun laatste voedselreserves op te bouwen alvorens naar hun broedgebieden te vliegen. Door de oostenwind vindt er een verdrifting naar het westen plaats en kan een sterk geconcentreerde trek langs de noord-hollandse kust, maar ook over de noord-hollandse weidegebieden worden vastgesteld. Tientallen, soms honderden rosse grutto's en zilverplevieren kunnen worden geteld, maar ook steenlopers, bontbekplevieren, tureluurs en kanoetstrandlopers kunnen ertussen zitten.

Een derde groep vogelsoorten die in dit stuk over wintervogels van het Wormer- en Jisperveld de aandacht verdient, zijn de roofvogelsoorten. Uiteraard zijn het roofvogels van het open land die in het veld domineren. Wanneer in oktober de laatste bruine kiekendieven het veld hebben verlaten om te gaan overwinteren rond het Middellandse Zeegebied, wordt hun plaats ingenomen door hun neef de blauwe kiekendief. De eerste blauwe kiekendieven kunnen al in augustus verschijnen in het veld. Misschien zijn dit nederlandse broedvogels die nog wat rondzwerven. Vanaf oktober tot begin april komen de meeste blauwe kiekendieven voor. In november zijn ze vaak het talrijkst met dagen van wel meer dan vijf exemplaren. De meeste exemplaren zijn wijfjes of jonge vogels. Zij zijn herkenbaar aan het bruine verenkleed en de opvallende witte vlek boven op de stuit. De mannetjes zijn overwegend grijsblauw en hebben zwarte vleugelpunten. Blauwe kiekendieven leven van kleine zoogdieren en kleine zangvogels. In het Wormer- en Jisperveld zal hun menu voornamelijk bestaan uit veldmuizen en vogels als de graspieper en spreeuw.

Een andere soort die het uitsluitend van het open gebied moet hebben is de slechtvalk, een valk ter grootte van een zwarte kraai die vanaf grote hoogte met duizelingwekkende snelheid

zijn prooi vanuit de lucht grijpt. Tot in de jaren vijftig was de slechtvalk een vaste wintergast in het veld. Daarna verdween hij. De populatie in Europa, maar ook in de rest van de wereld ging dramatisch achteruit door gebruik van pesticiden. In de jaren zeventig werd een waarneming van een slechtvalk met rode letters in een boekje van een vogelwaarnemer vastgelegd. De slechtvalk was daarom in de zestiger en zeventiger jaren in het Wormer- en Jisperveld afwezig. Nadat het gebruik van een aantal pesticiden werd verboden in Europa, herstelde de populatie zich langzaam. Begin tachtiger jaren werd dat ook in het Wormer- en Jisperveld merkbaar. De eerste serie waarnemingen die duidde op een overwintering van een exemplaar, werd in 1983/84 gedaan. Sindsdien zijn jaarlijks een of twee slechtvalken in het veld aanwezig. Zij komen meest in september in het veld aan en blijven er tot in april. In het veld jagen slechtvalken voornamelijk op vogels als de smient, meerkoet, kokmeeuw, Kievit en spreeuw.

De buizerd is de derde karakteristieke roofvogel van het Wormer- en Jisperveld in de wintermaanden. Hij houdt meer van weilanden die worden afgewisseld met percelen waarop bomen staan. De laatste jaren zijn buizerden vrijwel het hele jaar in het veld aanwezig. In de zomermaanden zijn dat wellicht niet broedende vogels die in de omgeving blijven hangen of vogels die in de directe omgeving van het veld wel tot broeden zijn gekomen. In september en oktober nemen de aantallen toe totdat er zo'n vijf of zes exemplaren maximaal aanwezig zijn. Buizerds leven van kleine zoogdieren, maar ook van aas en kunnen het daarom ook bij streng winterweer lang volhouden in het veld.

Een roofvogel die meer van beboste percelen houdt is de sperwer. Hij komt in september uit Scandinavië mee met de vinkachtigen en de lijsters die in die periode doortrekken en dan soms in grote aantallen in het veld aanwezig zijn. Zij vormen de prooidieren van de sperwer. De sperwer heeft de grootte van een torenvalk. Hij heeft ook een lange staart, maar meer afgeronde vleugels en een overdwars gestreepte borst. De vrouwtjes, die soms veel groter zijn dan de mannetjes, zijn op de bovendelen grauwbrown. De mannetjes zijn van boven diep donkerblauw. In de wintermaanden leven zij van alles wat zich in de beboste percelen ophoudt, zoals vinken, roodborsten, mezen, lijsterachtigen, maar vangen soms ook in de open lucht spreeuwen. De aantallen in het veld variëren van drie tot vijf vogels. In april trekken zij weer weg naar hun broedgebieden.

De torenvalk mag ook niet ongenoemd blijven in dit verhaal. Hoewel hij een standvogel in het veld is, past een wiekelende torenvalk boven een weiland in het winterbeeld van het Wormer- en Jisperveld. De meeste torenvalken zijn in september te zien. De meeste van de uitgevlogen jongen leven dan nog en in veldmuizenrijke jaren zijn dan vaak meer dan twintig exemplaren aanwezig. In de wintermaanden zijn er daarvan niet veel meer over, hooguit zo'n vijf of zes vogels. Ook de torenvalk is een roofvogel van het open land. Zijn voedsel bestaat voornamelijk uit kleine zoogdieren, zoals veldmuizen.

Net als bij de steltlopers het geval is, zijn er in de trekmaanden meer roofvogelsoorten te zien in het veld. Er bestaat dan een kans op een boomvalk, een smelleken en een ruigpootbuiserd. De gelukkigen onder ons kunnen, vooral in mei, zelfs een visarend voor de kijker krijgen.

De overige vogelsoorten die in de wintermaanden het Wormer- en Jisperveld aandoen, zijn vooral meeuwachtigen en een klein aantal zangvogels. Meeuwen zijn met name in zacht winters nadrukkelijk aanwezig. Vooral kok- en stormmeeuwen, maar ook enkele honderden zilvertmeeuwen en soms enkele tientallen grote mantelmeeuwen zijn dan te zien. Een oplettende waarnemer zal in de wintermaanden tegen het vallen van de avond een stroom

meeuwen op gang zien komen die allemaal richting het veld vliegen. Deze vogels verzamelen zich op slaappleaatsen die zich op de Merken en op de weilanden in de directe omgeving van deze plas bevinden. Soms telt men meer dan 20.000 vogels op deze slaappleaatsen.

Ringonderzoek heeft aangetoond dat de winterse meeuwen van het Wormer- en Jisperveld vooral afkomstig zijn uit Finland en Rusland.

Overwinterende zangvogels zijn er niet veel in het veld. Het zijn meer de standvogels als kool- en pimpelmees, merel en winterkoning die dan in het oog springen. Roodborst en soms kramvogel zijn vogels die niet broeden maar wel overwinteren. Een overwinterende vogel die niet in het oog springt maar wel interessant genoeg is om te worden genoemd, is de waterpieper. Het vogeltje lijkt erg op de graspieper, maar is wat groter en is op de onderzijde lichter getekend. Bovendien heeft hij zwarte pootjes. Hij laat ook een andere roep horen. Waterpiepers broeden onder andere in het Alpeengebied op natte bergweiden. Na het broedseizoen trekken zij eerst van hoog naar laag en vervolgens via de loop van de rivieren naar het noordwesten om onder andere in het rivierengebied van Nederland aan te komen. Het is dus in Europa een van de weinige vogelsoorten die naar het noordwesten trekt om te overwinteren. In het veld komen we ze tegen op onderwaterstaande weilanden of bij slootkanten met gemaaid riet. In sommige jaren zien we er maar enkelingen, maar er kunnen in andere jaren ook groepjes van twaalf of meer exemplaren worden gezien. De waterpieper is schuw en onopvallend en wordt daarom vaak over het hoofd gezien. Wellicht voor de wat meer gevorderde vogelaar een uitdaging om er een te vinden.

Uit mijn verhaal mag duidelijk zijn dat het Wormer- en Jisperveld ook in de wintermaanden een zeer belangrijk vogelgebied is. Met name grote aantallen watervogels vinden er een rust- en fourageerplaats gedurende deze maanden. Het is een reden te meer om het veld als internationaal belanghebbend weide- en watervogelgebied te behouden.

Naast weidevogels heeft Wormerland ook vogels van bosrijke, droge terreinen. Ze zijn schaars, maar toch.....

Van de zogenaamde cultuurvolgers zijn mussen en spreuwen bij een ieder bekend. Of dat in de toekomst ook zo zal zijn is lang nog niet zeker, omdat ze tegenwoordig in de moderne nieuwbouwwijk niets meer te zoeken hebben. De sneldakpannen sluiten hermetisch aan zodat de huizen nauwelijks nestgelegenheid bieden. Dit soort problemen hebben momenteel alle vogels die rond huizen of boerderijen scharrelen. We worden te netjes. De gierzwaluw zoekt tevergeefs naar ophellende dakpannen, de witte kwikstaart en de boerenzwaluw naar openstaande raampjes bij de stal. Ik weet dat "één zwaluw nog geen zomer brengt", maar wat als er helemaal geen één meer komt?

Het is een trend die in heel Nederland waarneembaar is; met de diersoorten rond het erf gaat het slecht. Niet alleen vogels maar ook egels, vleermuizen en salamanders krijgen het steeds moeilijker. De dode bladeren gaan in de groene kliko en de spouwmuren worden dichtgespoten, dit betekent niet alleen minder nestgelegenheid, maar ook minder voedselaanbod.

Menigeen zal denken dat het goed gaat met de kraaien, eksters en meeuwen omdat ze alleseters zijn. Maar de kokmeeuw bijvoorbeeld gaat in Nederland al achteruit vanwege de betere afvalverwerking. Veel mensen zullen dit niet betreuren omdat meeuwen, evenals kraaien en eksters eieren en jonge vogels opeten. Echte invloed op de vogelstand heeft dit niet. Het nut dat deze vogels in het vrije veld hebben, weegt helaas nog niet op tegen de indianenverhalen die over ze te ronde gaan.

Kauwtjes zijn wel nieuw. Dertig jaar geleden kwamen deze kleine kraaiachtigen nog nauwelijks in de Zaanstreek voor. Het betere graslandgebruik heeft ervoor gezorgd dat deze vogel gemakkelijk aan z'n voedsel (bodeminsekten) komt.

Maar goed, na al deze negatieve berichten een positief bericht: met de bosvogels gaat het uitstekend in onze gemeente. Waar gebouwd wordt, wordt geplant en dat is te merken. Sedert enige jaren broeden er putters, groenlingen en vinken in Wormer.

Dat sommige beplantingen al op leeftijd zijn is ook te zien aan de aantrekkingskracht die het uitoefent op bepaalde vogels. De grote bonte specht vliegt van Knollendam naar Jisp en broedt met zeker drie paar in Wormer. Het boomkruipertje scharrelt op de begraafplaats van de Hervormde kerk, de zwarte roodstaart zingt in het voorjaar rond de werf van Floris en voor de vlaamse gaai hoeft u allang niet meer de duinen in.

En wat te denken van de roofvogels. De bruine kiekendief behoort natuurlijk tot de vogels van het Wormer- en Jisperveld, maar dat er jaarlijks zo'n tien paar hier hun jongen grootbrengen hadden we tien jaar geleden niet durven dromen. De havik, buizerd en boomvalk zijn sinds enige jaren broedvogel van Wormerland en de torenvalk en de ransuil zijn dat al veel langer.

Erfvogels zijn in principe afhankelijk van elke stap die u en ik buitenshuis doen. Het wekelijks maaien van het gras is bijvoorbeeld gunstig voor de merel, die daardoor gemakkelijk bij de wormen en slakken kan komen, maar voor het winterkoninkje weer nadelig omdat die zijn insecten tussen de ruigte zoekt. Maar met een beetje beleid is er voor veel vogels wat te bereiken.

Denk op uw eigen erf niet alleen aan de mezenkastjes, leg ook eens 'n takkenwalletje aan of laat in een hoekje een stapeltje hout liggen. Wedden dat u volgend jaar ook een merel, heggemus of winterkoninkje als broedvogel heeft!